

AUTORIAUS POZICIJOS ŠVELNINIMAS: TARPDALYKINIAI IR TARPKALBINIAI RAIŠKOS PRIEMONIŲ YPATUMAI

Jolanta Šinkūnienė

Vilniaus Universitetas
Filologijos fakultetas
Universiteto 5
LT-01513 Vilnius
Tel.: 268 72 28
El. paštas: jolanta_555@yahoo.co.uk

Įvadas

Nuo tada, kai amerikiečių mokslininkas G. Lakoff 1972 metais pirmą kartą paminėjo terminą „hedging“ (liet. sąšvelniai¹), susidomėjimas šiuo Lietuvoje dar ir dabar gana nauju reiškiniu nuolat augo. Šiuo terminu apibūdinamos kalbos priemonės, švelninančios propozicijos kategoriškumą ir taip padedančios išvengti galimo nepritarimo. Propoziciją galima formuluoti kaip teiginį, už kurį autoriai yra tiesiogiai atsakingi (pvz., *šie vaistai veiksmingai gydo aritmiją*), arba tą pačią mintį išreikšti ne taip kategoriškai, paliekant erdvės galimoms interpretacijoms (pvz., *šie vaistai gali veiksmingai gydyti aritmiją*).

Kadangi sąšvelniai – nevienalytis ir įvairiapusis kalbos reiškinys, jį nelengva vienareikšmiškai apibrėžti. Vieni tyrinėtojai žvelgia į šį reiškinį plačiau ir sąšvelniais laiko bet kokią strategiją, leidžiančią pasakyti mažiau, nei autorius mano (Markkanen ir Schroder 1997). Kiti sąšvelnius apibūdina kaip kalbos priemones, kurios akivaizdžiai mažina autoriaus atsakomybę už išreikštos propozicijos turinį (Crompton 1997). Visgi dauguma mokslininkų sutinka, kad sąšvelniais švelninama autoriaus pozicija, kuri priešingu atveju atrodytų pernelyg kategoriška.

Nuo sąšvelnių apibrėžties priklauso, kaip bus formuluojamos ir sprendžiamos kitos problemos. Įvairialypė sąšvelnių prigimtis sukelia keblumų bandant nustatyti jų raiškos priemonių ir reikšmės atspalvių visumą semantiniame ir pragmatiniame lygmenyje, t. y. kokios kalbos priemonės turėtų būti priskiriamos sąšvelniam, kaip juos klasifikuoti, kokiais tikslais sąšvelniai vartojami. Tai svarbiausi klausimai, į kuriuos lingvistai vis dar neranda vieno atsakymo, o teoriniuose darbuose dažnai pateikiamos įvairios interpretacijos.

¹ Lietuvių kalboje nėra oficialiai priimto terminų „hedge“ ir „hedging“ atitikmens. Kol kas vartojami terminai „pasakymo sušvelninimas“ (Ryvitytė 2001), „modalinimas“ (Usonienė 2004), „sąšvelnis“ (Šeškauskienė 2005; Aloševičienė 2006), „apsidraudimas“ (Ryvitytė 2005), „pasakymą švelninančios priemonės“ (Buitkienė 2006).

Terminui „sąšvelniai“ tik atsiradus, jie buvo suprantami kaip žodžiai, suteikiantys sąvokoms tam tikro neapibrėžtumo, kuriais galima pažymėti netipiškus tam tikros klasės atstovus. Pirminiuose tyrimuose dominavo tik propozicijos turinį modifikuojantys sąšvelniai. Vėlesniuose tyrimuose (žr., pavyzdžiui, Prince et al. 1982; Hubler 1983)² sąšvelnio sąvoka plečiama ir tikslinama. Greta sąšvelnių, rodančių propozicijos turinio santykį su tikrove, minimi sąšvelniai, išreiškiantys autoriaus santykį su išsakytu propozicija.

Kiek vėliau sąšvelniais susidomėjo pragmatikos ir diskurso specialistai, labiausiai nutolę nuo pirminės, semantinės, sąšvelnių sampratos. Savo mandagumo teorijoje Brown ir Levinson (1987) išskiria negatyvųjį mandagumą (pagarba adresatui) ir pozityvųjį mandagumą (solidarumas su adresatu). Sąšvelniai dažniausiai vartojami negatyviajam mandagumui reikšti. Jie padeda sušvelninti kategoriškus teiginius ir neprimesti savo nuomonės. Mandagumo aspektą pabrėžia ir Holmes (1995), tyrinėjusi vyrų ir moterų vartojamus sąšvelnius.

Mandagumo teorija nėra vienintelė sritis, glaudžiai susijusi su sąšvelniais. Jie siejami su autoriaus vertinimu (evaluation), akivaizdumu (evidentiality), neapibrėžtumu (vagueness), modalumu (modality), o ypač su episteminiu modalumu (epistemic modality). Nors pati modalumo sąvoka yra įvairiai interpretuojama ir aiškinama, dauguma mokslininkų sutaria dėl dviejų modalumo atmainų: episteminio ir deontinio. Episteminio modalumo reikšmė „yra susijusi su informacija, atspindinčia autoriaus vertinimą / svarstymus apie kalbamos situacijos teisingumą / tikrumą“ (Usonienė 2004, 40). Deontinis modalumas yra „susijęs ne su žmonių spėlionėmis, įsitikinimais ir pan., o su jų valios aktais“ (Holvoet ir Semėnienė 2004, 83). Nors sąšvelniai yra susiję tik su episteminiu modalumu, deontinis modalumas taip pat svarbus – ypač kai reikia nustatyti, kokią modalumo reikšmę turi autoriaus poziciją švelninančios priemonės.

Pagal Lyons episteminio modalumo apibrėžimą, bet koks teiginys, kuriuo kalbėtojas nuskaido savo atsakomybę išsakytos propozicijos teisingumo atžvilgiu, yra laikomas epistemiškai modaliu (Lyons 1977). Ši definicija iš dalies atitinka kai kurių mokslininkų pateikiamus sąšvelnių apibrėžimus (žr., pavyzdžiui, Crompton 1997). Kadangi tiek sąšvelniai, tiek episteminis modalumas išreiškia kalbėtojo požiūrį į išsakomo teiginio teisingumą, šie du reiškiniai yra glaudžiai susiję. Sakinyje

- (1) *Decision – analysis models make simplifying assumptions, and these assumptions may have a large impact on underlying results. (CARD 1)*

modalinis *may* yra sąšvelnis, o kartu ir episteminio modalumo žymiklis. Didžioji dauguma mokslininkų taip pat yra tos nuomonės, kad modalumo priemonės yra pagrindinės sąšvelnių raiškos priemonės.

Šiuo metu ypač daug dėmesio skiriama sąšvelnių akademiniam diskurse nagrinėjimui. Ilgą laiką vyravo nuomonė, jog mokslinė literatūra yra sausa ir objektyvi, paremta nepriekaištingai atliktais tyrimais, pateikianti nekvestionuojamas tiesas ir faktus, o žodis *mokslinis* jau savaime yra svarumo ir patikimumo garantas. Tačiau net ir labiausiai pagrįstos mokslinės išvados bei tyrimai po kiek laiko gali pasirodyti netikslūs ar neteisingi, todėl kategoriškai įrodinėti savo tiesą mokslininkui nėra paranku (Hyland 1998; Hyland 2004).

² Cituota Varttalos 2001.

Be to, visuomet egzistuoja daugiau nei vienas duomenų interpretavimo būdas, todėl vis dažniau pastebima, kad rašytinis akademinis diskursas plėtojamas kaip pokalbis, kurio tikslas – ne tik pateikti faktus bei informaciją, bet ir paveikti, įtikinti skaitytoją (Markkanen ir Schroder 1997). Keldamas hipotezę, mokslininkas turi būti tikras, kad akademinė bendruomenė ją priims, arba pasirūpinti apsaugoti savo reputaciją, jei abejoja duomenų teisingumu. Taigi mokslininkas turi gerai apgalvoti, kaip pateikti savo poziciją, kad paliktų erdvės skaitytojų nuomonei, kad išlaikytų žanrui būdingas mandagumo tradicijas, kad „išsaugotų prestižą“, jei vėliau paaiškėtų, kad propozicija netiksli ar neteisinga, ir t. t. Dėl šių ir kitų priežasčių ir yra vartojamos teiginio kategoriškumą švelninančios priemonės, kai mokslininkai vietoje frazės „aš žinau“ pasirenka daug saugesnę sušvelnintą „galima teigti“.

Pastaruoju metu taip pat gausėja įvairiausių lyginamųjų tyrimų ir kontrastyvinių studijų, apžvelgiančių įvairių kalbų, tekstų, žanrų ypatybes (Luukka, Markkanen 1997; Nikula 1997; Hyland 1998, 2004; Vold 2006 ir kt). Kontrastyvinė analizė leidžia atskleisti kalbos reiškinio skirtingose kalbose savitumą bei išryškinti jo universalius bruožus – todėl ji yra viena populiariausių tyrimo metodikų. Kalbant apie sąšvelnius, lyginamieji tarpdalykiniai ir tarpkalbiniai tyrimai gali parodyti jų vartosenos tendencijas ir tradicijas akademinėje kalboje, patvirtinti jau egzistuojantį ir galbūt atskleisti naują sąšvelnių reikšmių ir raiškos priemonių spektrą.

Taigi vienas svarbiausių sąšvelnių nagrinėjimo aspektų – raiškos būdai, priklausantys nuo disciplinos ir kalbos. Atlikta nemažai lyginamųjų medicinos, kalbotyros, politinio diskurso, ekonomikos, technologijų ir kitų sričių studijų. Tarpdisciplininis sąšvelnių nagrinėjimo aspektas atskleidė įdomių, kartais kiek prieštaringų, šio reiškinio ypatumų. Viena, kaip teigia Markkanen ir Schroder (1997), Eva Thue Vold (2006), kiekybiniai ir kokybiniai sąšvelnių vartojimo skirtingų disciplinų tekstuose skirtumai ne tokie žymūs, kaip galima būtų tikėtis. Antra, pavyzdžiui, Varttalos (2001) atlikta sąšvelnių analizė medicinos, technologijų ir ekonomikos mokslo tekstuose parodė, kad sąšvelnių vartojimo skirtumai dažnio, formų ir tipų požiūriu yra nemenki.

Ne mažiau svarbūs ir tyrimai, kuriais siekiama įvertinti įvairius autoriaus pozicijos švelninimo aspektus skirtingų kalbų ir kultūrų mokslo tekstuose. Įdomių rezultatų pavyko gauti tiriant bulgarų ir anglų (Vassileva 2000), portugalų ir anglų (Figueiredo-Silva 2001), vokiečių ir anglų (Kreutz ir Harres 1997), suomių ir anglų (Luukka ir Markkanen 1997), norvegų, prancūzų ir anglų (Vold 2006) kalbas. Sąšvelniai lietuvių kalboje, kiek man žinoma, kol kas daugiausia nagrinėti tik Vilniaus universiteto anglų, vokiečių filologijos studentų bakalauro ir magistro darbuose, šia tema parašyta keletas straipsnių (Šeškauskienė 2005; Alosevičienė 2006), tik neseniai apginta mokslo disertacija (Alosevičienė 2007), kurios autorė lygino politinio diskurso sąšvelnius lietuvių ir vokiečių kalbose. Taigi apie sąšvelnių vartojimą lietuvių kalboje kol kas gana mažai žinoma.

Šio bandomojo tyrimo tikslas – panagrinėti autoriaus pozicijos švelninimo priemonių raiškos galimybes biomedicinos ir humanitarinių mokslų srityse lietuvių ir anglų kalbomis ir nustatyti vyraujančius raiškos ypatumus šiose srityse ir kalbose.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Šiam bandomajam tyrimui buvo sudarytas specialus lyginamasis tekstynas iš 2000–2007 metais publikuotų mokslinių medicinos ir kalbotyros straipsnių anglų ir lietuvių kalbomis. Visą tekstyną sudaro 100 747 žodžiai. Jis susideda iš keturių dalių: medicinos straipsnių anglų kalba (25 484 žodžiai), kalbotyros straipsnių anglų kalba (25 305 žodžiai), medicinos straipsnių lietuvių kalba (24 739 žodžiai) bei kalbotyros straipsnių lietuvių kalba (25 219 žodžių). Kadangi tiek medicinos, tiek kalbotyros sritys yra plačios, iš pirmosios buvo pasirinkta kardiologija, o iš antrosios – taikomoji kalbotyra abiem kalbomis. Tyrimui pasirinkti atsitiktiniai, ilgesni nei 2000 žodžių (skaičiuojant tik paties straipsnio teksto be lentelių, schemų ir bibliografijos žodžius) mokslo straipsniai, parašyti skirtingų autorių ir turintys aiškiai išskirtas ar numanomas mokslo straipsnio dalis (santrauką, įvadą, metodų ir rezultatų aprašymą, išvadas). Kardiologijos straipsniai anglų kalba paimti iš mokslo žurnalo *Circulation*, lietuvių kalba – iš mokslo žurnalo *Medicina*. Taikomosios kalbotyros straipsniai anglų kalba – iš mokslo žurnalo *Applied Linguistics*, o lietuvių kalba – iš *Kalbotyros, Lituanicos* bei *Žmogus ir Žodis*.

Pagrindiniu tyrimo metodu buvo pasirinkta kontrastyvinė analizė. Nagrinėjant kompiuteriniame tekстыne sukauptus straipsnius pirmiausia buvo identifikuojamas autoriaus poziciją švelninančios leksinės priemonės. Vienas iš uždavinių šiame etape – nustatyti, ar tam tikra leksinė raiška iš tiesų yra autoriaus pozicijos švelninimo priemonė, ypač nagrinėjant modalinius veiksmažodžius. Nors daugelis autorių, tyrinėjusių sąsvečius, yra vienos nuomonės, kad modaliniai veiksmažodžiai – viena svarbiausių priemonių autoriaus pozicijai švelninti, ne visi modaliniai veiksmažodžiai yra sąsvečiai. Tarkime, *may* reiškia tiek episteminę tikimybę, tiek deontinę galimybę ir ne visais atvejais yra lengva nustatyti kokią gi modalinę reikšmę jis perteikia.

Šiai problemai išspręsti buvo atliekama keletas testų. Vienas jų – sakinio su episteminiu modaliniu veiksmažodžiu ar prieveiksniu perfrazavimas „paverčiant jį epistemini modalumą reiškiančio aukštesniojo predikato valdomu šalutiniu daiktavardiniu sakiniu“ (Holvoet ir Semėnienė 2004, 83). Pvz:

- (2) *Padidėjęs centrinis pulsinis spaudimas ir sumažėjęs diastolinis kraujo spaudimas gali tiesiogiai sukelti subendokardo išemiją. (KARD 1)*
- (2a) *Įmanoma, kad padidėjęs centrinis pulsinis spaudimas ir sumažėjęs diastolinis kraujo spaudimas tiesiogiai sukelia subendokardo išemiją.*

Perfrazavus sakinį (2a), propozicijos turinys nepasikeičia, todėl modalinis veiksmažodis laikomas sąsvečiu.

Panašus testas buvo naudojamas ir anglų kalboje episteminei reikšmei atskirti nuo deontinės reikšmės. Remiantis Coates (Coates 1992), sakiny su modaliniu veiksmažodžiu būdavo perfrazuojamas taip, kad būtų įmanoma atskirti episteminę nuo deontinės reikšmės.

- (3) *or the pollen may be taken from the stamens of one rose and transferred to the stigma of another.*

Deontinė reikšmė: „it's possible for the pollen to be taken“. (Coates 1992, 62)

Episteminė reikšmė: „it's possible that the pollen will be taken.“ (Coates 1992, 62)

Antrajame tyrimo etape nagrinėti kiekybiniai ir kokybiniai autoriaus poziciją švelninančių priemonių vartojimo skirtingose disciplinose ir skirtingomis kalbomis ypatumai. Atliekant šį tyrimą vadovautasi apibrėžimu, kad sąšvelniai yra leksinėmis priemonėmis reiškiamą strategiją, mažinanti autoriaus atsakomybę išsakytos propozicijos atžvilgiu bei švelninanti propozicijos kategoriškumą, suteikdama jai tikimybės, galimybės atspalvį. Tyrimas apsiriboją vien leksiniais sąšvelniais, kiti sąšvelniai, tokie kaip neveikiamoji rūšis, laikai, klausimai, įvairios diskurso strategijos ir t.t., šiame straipsnyje neapartiami.

Sąšvelniai klasifikuojami pagal kalbos dalis. Iš įvairių šaltinių matyti, kad klasifikavimas yra nemenka problema (žr., pavyzdžiui, Hyland 1995), tačiau tradiciškai daugelis autorių sutaria, kad nemažą sąšvelnių dalį sudaro modaliniai veiksmažodžiai. Likę veiksmažodžiai, tokie kaip pavyzdžiui *suggest*, *appear* dažniausiai patenka į kitų, arba leksinių, veiksmažodžių kategoriją (žr. Hyland 1995). Kitos sąšvelnių klasės gali būti labai įvairios, priklausomai nuo kalbos struktūros. Šiame straipsnyje nagrinėjamos dvi skirtingos struktūros kalbos. Nors darbo metu buvo maksimaliai stengiamasi laikytis tų pačių klasifikavimo principų, neišvengta kiek besiskiriančios angliškųjų ir lietuviškųjų sąšvelnių klasifikacijos, pavyzdžiui, lietuviškoje medžiagoje išryškėja gana gausi dalyvių klasė, pasirodžiusi visiškai neaktuali angliškai medžiagai. Nepaisant to, pagrindinės sąšvelnių klasės abiejose kalbose išlieka tos pačios.

Rezultatai ir jų aptarimas

Gauti tarpdisciplininiai rezultatai rodo, kad autoriaus poziciją švelninančių priemonių kalbotyros straipsniuose yra beveik dvigubai daugiau nei medicinos straipsniuose tiek anglų, tiek lietuvių kalba. Tarpkalbiniai rezultatai rodo, kad anglų kalba sąšvelnių vartojama beveik du kartus daugiau nei lietuvių kalba tiek medicinos, tiek kalbotyros straipsniuose.

Sąšvelniai straipsniuose anglų kalba:

1 lentelė. Pirmasis skaičius rodo santykinę sąšvelnių dažnį (1000 žodžių), antrasis skaičius skliaustuose rodo visą švelninamųjų raiškos priemonių skaičių, trečiasis skaičius – kiekvienos raiškos kategorijos dalį vienoje iš dviejų tekstyno anglų kalba dalių.

Raiškos priemonės	Medicinos straipsniai anglų kalba	Kalbotyros straipsniai anglų kalba
Modaliniai veiksmažodžiai	4,12 (105); 47,73%	5,33 (135); 31,18%
Prieveiksmiai	1,65 (42); 19,09%	5,81 (147); 33,95%
Kiti veiksmažodžiai	2,28 (58); 26,36%	4,98 (126); 29,10%
Būdvardžiai	0,35 (9); 4,09%	0,32 (8); 1,85%
Daiktavardžiai	0,24 (6); 2,73%	0,67 (17); 3,93%
Iš viso:	8,64 (220); 100%	17,11 (433); 100%

Sąšvelniai straipsniuose lietuvių kalba:

2 lentelė. *Pirmasis skaičius rodo santykinę sąšvelnių dažnį (1000 žodžių), antrasis skaičius skliaustuose rodo visą švelninamųjų raiškos priemonių skaičių, trečiasis skaičius – kiekvienos raiškos kategorijos dalį vienoje iš dviejų tekstyno lietuvių kalba dalių.*

Raiškos priemonės	Medicinos straipsniai lietuvių kalba	Kalbotyros straipsniai lietuvių kalba
Modaliniai veiksmažodžiai	0,89 (22); 20,76%	0,95 (24); 10,43%
Prieveiksmiai	0,89 (22); 20,76%	2,92 (74); 32,17%
Modaliniai žodžiai	0,81 (20); 18,87%	1,75 (44); 19,13%
Dalyviai	0,81 (20); 18,87%	1,90 (48); 20,87%
Daiktavardžiai	0,41 (10); 9,43%	0,56 (14); 6,09%
Kiti veiksmažodžiai	0,24 (6); 5,66%	0,48 (12); 5,22
Žodžių junginiai	0,16 (4); 3,77%	0,36 (9); 3,91%
Prielinksniai	0,08 (2); 1,88%	–
Dalelytės	–	0,16 (4); 1,74%
Būdvardžiai	–	0,04 (1); 0,44%
Iš viso	4,29 (106); 100%	9,12 (230); 100%

Dažniausi sąšvelniai abiejų disciplinų straipsniuose anglų kalba buvo modaliniai veiksmažodžiai, kiti veiksmažodžiai bei prieveiksmiai. Būdvardžiai ir daiktavardžiai užėmė tik nežymią pavartotų sąšvelnių dalį. Lietuvių kalboje dominavo modaliniai veiksmažodžiai, prieveiksmiai, dalyviai ir modaliniai žodžiai. Smulkiau apžvelgsime dvi populiariausias klases abiejose kalbose ir disciplinose – modalinius veiksmažodžius ir prieveiksmius.

Modaliniai veiksmažodžiai

Modaliniai veiksmažodžiai tradiciškai pripažįstami kaip viena svarbiausių priemonių tikimybei reikšti, o *may* ir *might*, ko gero, galėtų būti laikomi prototipiniais sąšvelnių pavyzdžiais. Šiame tyrime nagrinėtuose kalbotyros straipsniuose anglų kalba buvo pavartoti modaliniai veiksmažodžiai *may* (84), *would* (23), *might* (17), *should* (6), *could* (3) ir *will* (2). Neabejotiną lyderio poziciją užima *may*. Kaip rodo ir daugelis kitų tyrimų, tai vienas dažniausiai vartojamų modalinių veiksmažodžių sąšvelniams reikšti (Hyland 1998; Varttala 2001; Vold 2006 ir kt.).

Medicinos straipsniuose anglų kalba modaliniai veiksmažodžiai sudaro kiek mažiau nei 50% visų pavartotų sąšvelnių. Dažniausiai vartoti du modaliniai veiksmažodžiai – *may* (38) ir *could* (29). Kiek mažiau pasitaikė *would* (19) ir *might* (18), o *will* kaip sąšvelnis pavartotas tik vieną kartą.

- (4) *A second reason for the large gains may be that the learners were more skilled in guessing a word from context. (LING 1)*
- (5) *Because very little is known about AR trafficking in the heart, we hypothesized that the dynamic sequestration of ARs into endosomal compartments may represent an important mechanism to regulate adrenergic responsiveness in the failing human heart. (CARD 2)*

Lyginant medicinos straipsnius lietuvių ir anglų kalbomis matyti gana ryškūs skirtumai. Nors medicinos tekstuose lietuvių kalba modalinių veiksmažodžių vartojama daugiau nei kitų raiškos priemonių, tačiau raiškos atžvilgiu gerokai skurdžiau – 22 kartus pavartotas *galėti*, tiesa, įvairiomis jo formomis.

Kalbotyros straipsniuose taip pat buvo pavartotas tik vienas modalinis veiksmažodis *galėti*, tačiau čia jis sudarė tik kiek daugiau nei 10% visų pavartotų sąšvelnių.

- (6) *Kairiojo skilvelio vėlyvosios sistolinės disfunkcijos rizikos numatymas ūminio išeminio sindromo ūminiu laikotarpiu gali padėti numatyti ligonių, susirgusių ūminiu išeminiu sindromu, gydymo ir ambulatorinės priežiūros taktiką. (KARD 2)*
- (7) *Po vienerių metų trečdaliui ligonių KS IF padidėjimą galėjo lemti per pirmąsias ŪIS paras sumažėjusi KS funkcija dėl priblokštų miokardo segmentų, kurių funkcija, normalizavus kraujotaką VA, vėliau pagerėjo. (KARD 2)*
- (8) *Panaši veiksmažodinių junginių grupė egzistuoja ir apatijos vardininko konkordanse, o jos dominantė apimti gali būti laikoma dažniausiu ir akivaizdžiausiu apatijos kolokatu. (KALB 1)*

Prieveiksmiai

Episteminis modalumas gali būti reiškiamas ir prieveiksmiais. Kalbotyros straipsniuose anglų kalba ši grupė yra ypač gausi (sudaro 34% visų pavartotų sąšvelnių) bei reprezentuojama tipiškiausių episteminių modalumą reiškiančių prieveiksmių. Kalbotyros straipsniuose buvo rasti 29 skirtingi prieveiksmiai, švelninantys autoriaus poziciją. Iš jų dominuoja *likely* (24), *quite* (15) ir *relatively* (10). Medicinos straipsniuose anglų kalba prieveiksmiai nėra vartojami taip dažnai (19%) ir taip įvairiai (20 skirtingų prieveiksmių) tačiau užima trečiąją vietą pagal dažnumą. Čia dažniausiai pasitaikė *potentially* (6), *likely* (4), *largely* (4) ir *possibly* (2).

- (9) *A distinction should perhaps have been made between written and spoken language, or by domain/topic, or even by genre. (LING 2)*
- (10) *High-dose statin therapy is potentially highly effective and cost-effective in patients with ACS. (CARD 1)*

Tai, kad prieveiksmiai yra dažna sąšvelnių raiškos priemonė, savo tyrime pastebi ir Varttala. Technologijos mokslo straipsniuose prieveiksmiai sudarė didžiausią sąšvelnių grupę (Varttala, 2001).

Lietuvių kalboje prieveiksmių kaip sąšvelnių bendroji vartojimo tendencija ryški tiek kalbotyros, tiek medicinos straipsniuose. Kalbotyros straipsniuose bendras prieveiksmių skaičius sudarė 32% visų tekste pavartotų sąšvelnių, jie buvo dažniausi, ypač *gana* (20), *beveik* (10), *apskritai* (9), *pakankamai* ir *dažnai* (po 6). Iš viso buvo pavartota 12 skirtingų prieveiksmių. Medicinos straipsniuose prieveiksmiai, kaip ir modaliniai veiksmažodžiai, sudarė 21%. Čia pastebėti 8 skirtingi prieveiksmiai iš kurių dažniausi *dažnai* (7) ir *gana* (5).

- (11) *Apskritai pasakytina, kad antraštės yra neilgos: vidutinis ilgis yra 3,4 žodžio arba 21,1 ženklo. (KALB 2)*

- (12) *Galbūt tai sąlygojo faktas, kad IŠL sergan čios moterys buvo kliniškai gana stabilios būklės lygi nant su kitų studijų tiriamaisiais. (KARD 3)*

Kitos grupės

Nemažą sąsveinių dalių tekstuose anglų kalba užima kiti veiksmazodžiai, tokie kaip *suggest* (23 atvejai medicinos straipsniuose, 44 atvejai kalbotyros straipsniuose), *appear* (12 atvejų medicinos tekstuose, 14 atvejų kalbotyros tekstuose). Ypač dažni kalbotyros straipsniuose veiksmazodžiai *seem* (25 atvejai) ir *tend* (10 atvejų). Nagrinėtuose tekstuose lietuvių kalba kiti veiksmazodžiai nėra labai populiarūs, iš jų dažniausi *bandyti* (4), *manyti* (3) ir *atrodyti* (3).

Lietuvių kalboje autoriaus pozicijai švelninti dažnai vartojami modaliniai žodžiai. Modaliniai žodžiai nurodo kalbėtojo įsitikinimo laipsnį aptariamo reiškinio atžvilgiu, kitaip tariant, jų „pagrindinė funkcija yra reikšti sakinyje modalinius santykius, t.y. nusakyti reiškinius jų tikroviškumo ar galimybės požiūriu.“ (Laigonaitė 1967, 11). Modaliniais žodžiais laikomos kai kurios dalelytės, tam tikri pastovūs žodžių junginiai,rieveksmiai, iš kurių dažniausiai kalbotyros straipsniuose buvo vartoti *paprastai* (13), *dažniausiai* (9), *palyginti* (4), *tarkim* (4), o medicinos straipsniuose *dažniausiai* (10).

- (13) *Šioje dalyje paprastai susumuojami atlikto darbo rezultatai ir suformuluojamos tam tikros išvados. (KALB 2)*
- (14) *Be to, juose buvo vartojama palyginti mažai modifikuota teksto leksika, t. y. teiginiai suformuluoti, naudojant beveik tuos pačius reikšminius daiktavardžius ar veiksmazodžius, nusakančius pastraipos esmę. (KALB 3)*

Be modalinių žodžių, dar viena dažnai vartota grupė straipsniuose lietuvių kalboje yra dalyviai, ypač neveikiamosios rūšies dalyvis *galima* (16 atvejų medicinoje, 27 atvejai kalbotyroje).

- (15) *Taigi išanalizavus Bendrujų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinio dalis, skirtas lietuvių gimtajai ir valstybinei kalbai, galima konstatuoti, kad jos, nors ir turi panašumų, yra pakankamai skirtingos. (KALB 4)*

Įdomu tai, kad kalbotyros straipsniuose įvairiomis formomis pasitaikė ir reikiamybės dalyvis, kuris „net ir bendrinėje kalboje nėra labai dažnai vartojamas. Kai kuriose lietuvių kalbos tarmėse jis visiškai nežinomas“ (Klimas 1993 : 32). Dažniausiai vartotos reikiamybės dalyvio formos buvo *laikytinas*, *-a* (10) bei *manytina* (4). Medicinos straipsniuose lietuvių kalba reikiamybės dalyviai nebuvo vartojami.

Taip pat lietuviškuose tekstuose autoriaus pozicijai švelninti buvo vartojami stabilūs žodžių junginiai *iš dalies* (7) ir *iš esmės* (6).

Raiškos priemonių įvairovė

Gauti tarpdisciplininiai rezultatai rodo, kad kalbotyros straipsniuose anglų kalba pavartotų leksinių priemonių įvairovė (60 leksinių priemonių) kiek didesnė nei medicinos straipsniuose (46 leksinės priemonės). Panaši padėtis ir lietuvių kalboje, kur kalbotyros straipsniuose aptikti 47 skirtingi sąsveiniai, kai tuo tarpu medicinos straipsniuose – tik 29. Bendrai

paėmus, angliškuose tekstuose buvo pavartoti 79 skirtingi sąšvelniai, o tekstuose lietuvių kalba – 53. Iš jų dažniausi pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. *Dažniausiai pavartoti sąšvelniai. Skliausteliuose nurodytas vartojimo atvejų skaičius*

Medicinos straipsniai anglų kalba	Kalbotyros straipsniai anglų kalba	Medicinos straipsniai lietuvių kalba	Kalbotyros straipsniai lietuvių kalba
May (38)	May (84)	Galėti (22)	Galima (27)
Could (29)	Suggest (44)	Galima (16)	Galėti (24)
Suggest (23)	Seem (25)	Dažniausiai (10)	Gana (20)
Would (19)	Likely (24)	Dažnai (7)	Paprastai (13)
Might (18)	Would (23)	Tendencija (5)	Beveik (10)
Appear (12)	Might (17)	Gana (5)	Laikytini (10)
Potentially (6)	Appear (14)	Beveik (3)	Apskritai (9)

Išvados

Apibendrinant bandomojo tyrimo rezultatus apie autoriaus pozicijos švelninimą akademi-niame diskurse, galima teigti, kad egzistuoja pakankamai ryškūs skirtumai tarp disciplinų ir tarp kalbų.

Tarpdisciplininis tyrimo aspektas parodė gana ryškų atotrūkį tarp kalbininkų ir medikų kalbos. Kalbotyros straipsniuose anglų kalba (433) sąšvelnių buvo pavartota beveik du kartus daugiau nei medicinos (220). Panaši situacija ir lietuvių kalboje, atitinkamai 230 sąšvelnių kalbotyros straipsniuose ir 106 medicinos straipsniuose. Pagrindinės raiškos priemonės kalbotyros straipsniuose anglų kalba buvorieveksmiai, medicinos straipsniuose – modaliniai veiksmažodžiai. Kalbotyros straipsniuose lietuvių kalba taip pat dominavorieveksmiai, o medicinos tekstuose – modaliniai veiksmažodžiai irrieveksmiai. Kalbotyros straipsniuose anglų kalba buvo pavartota 60 skirtingų autoriaus poziciją švelninančių priemonių, o medicinos straipsniuose – 46, lietuvių kalboje santykis buvo 47 ir 29. Šie skirtumai rodo, kad medikai tvirčiau reiškia savo poziciją nei kalbininkai. Taip yra greičiausiai todėl, kad medicinos moksle galima remtis konkretesniais, laboratoriniais tyrimais grindžiamais, todėl ne tokiais hipotetiniais duomenimis, kaip kalbotyroje. Tačiau tai tik preliminarini išvada. Norint ją labiau pagrįsti, reikėtų atlikti daugiau ir išsamesnių tyrimų.

Tarpkalbinis tyrimo aspektas atskleidė įdomią tendenciją – tiek medikai, tiek kalbininkai lietuvių kalba savo poziciją reiškia tiesmukiškiau nei anglų kalba. Apžvelgiant raiškos priemonių įvairovę, matyti, kad angliškuose straipsniuose buvo pavartotos 79 skirtingos leksinės priemonės, o straipsniuose lietuvių kalba – 53. Šiuos tarpkalbinius skirtumus galima būtų aiškinti besiskiriančiais sisteminiais kalbų ypatumais, rašymo tradicijomis bei kultūrų skirtumais.

LITERATŪRA:

- Alosevičienė E., 2006. Die Rolle der Heckenausdrücke bei der Diskursstrukturierung im Deutschen und Litauischen. *Acta Linguistica Lithuanica*, 54 : 1–25.
- Alosevičienė E., 2007. *Heckenausdrücke im politischen diskurs (eine kontrastive Analyse deutsch-litauisch)*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
- Brown P. & S. Levinson, 1987. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: CUP.
- Buitkienė J., 2006. Valios raiškos priemonės ir mandagumas. *Žmogus ir žodis*, T. 8, Nr. 3: 15–20.
- Coates J., 1992. The Expression of Root and Epistemic Possibility in English. In J. Bybee and S. Fleischman, *Modality in Grammar and Discourse*. Philadelphia, Amsterdam: Benjamins.
- Crompton P., 1997. Hedging in Academic Writing: Some Theoretical Aspects. *English for Specific Purposes*. 16.4: 271 – 287.
- Figueiredo-Silva, M. I., 2001. Teaching academic reading: some initial findings from a session on reading. In: *Proceedings of the Post – Graduate Conference 2001 – Department of Theoretical and Applied Linguistics*. The University of Edinburgh. 01– 13.
- Holmes J., 1995. *Women, Men and Politeness*. Longman.
- Holvoet A. ir Semėnienė L., 2004. *Gramatinių kategorijų tyrimai*. Lietuvių kalbos institutas, Vilnius.
- Hyland K., 1995. The Author in the Text: Hedging Scientific Writing. *Hong Kong Papers in Linguistics and Language Teaching*. 18 : 33 – 42.
- Hyland K., 1998. *Hedging in Scientific Research Articles*. Philadelphia, Amsterdam: Benjamins.
- Hyland K., 2004. A convincing argument: Corpus analysis and academic persuasion. In U. Connor, and T. Upton, *Discourse in the Professions. Perspective from corpus linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Klimas A., 1993. *Lietuvių kalbos dalyvių vartosena*. Vilnius.
- Kreutz H. and Harres A., 1997. Some observations on the distribution and function of hedging in German and English academic writing. In A. Duszak, *Culture and Styles of Academic Discourse*. Berlin / New York: Walter de Gruyter.
- Laigonaitė A., 1967. *Modalumo kategorija ir modaliniai žodžiai dabartinėje lietuvių kalboje*. Vilnius.
- Luukka M.-R. and Markkanen R., 1997. Impersonalization as a Form of Hedging. In Markkanen R. & H. Schroder (eds.), *Hedging and Discourse: approaches to the analysis of a pragmatic phenomenon in academic texts*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Lyons J., 1977. *Semantics*. Cambridge University Press.
- Markkanen R. & Schroder H. (eds.), 1997. *Hedging and Discourse: approaches to the analysis of a pragmatic phenomenon in academic texts*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Nikula T., 1997. Interlanguage View on Hedging. In Markkanen R. & H. Schroder (eds.), *Hedging and Discourse: approaches to the analysis of a pragmatic phenomenon in academic texts*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Ryvitytė B., 2001. Kai kurios teigiamo ir neigiamo vertinimo strategijos angliškose ir lietuviškose filologinėse recenzijose. *Žmogus kalbos erdvėje. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Kaunas.
- Ryvitytė B., 2005. Vertinimo raiška lingvistinių knygų recenzijose. *Žmogus ir žodis*, T. 7, Nr. 1: 96–101.
- Šeškauskienė I., 2005. Hedging in English and Lithuanian academic discourse. In: *Innovation and Tradition. Selected Papers of the 2nd International Conference*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 115–123.

Usoniene A., 2004. *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*. Vilniaus Universiteto leidykla.

Usoniene A., 2006. Episteminio modalumo raiška. *Darbai ir dienos*, 45 : 97 – 108.

Varttala T., 1999. Remarks on the Communicative Functions of Hedging in Popular Scientific and Specialist Research Articles on Medicine. *English for Specific Purposes*, 18: 177 – 200.

Varttala T., 2001. *Hedging in Scientifically Oriented Discourse*. Electronic doctoral dissertation. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 138. Prieiga per internetą <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5195-3.pdf>

Vassileva I., 2001. Commitment and detachment in English and Bulgarian academic writing. *English for Specific Purposes*, 20: 83 – 102.

Vold E. T., 2006. Epistemic modality markers in research articles: a cross – linguistic and cross – disciplinary study. *International Journal of Applied Linguistics*, 16 : 61 – 87.

TYRIMO MEDŽIAGOS ŠALTINIAI:

1. Alderson Ch. J., 2007. Judging the Frequency of English Words. *Applied Linguistics*, 28 (3): 383–409. **(LING 2)**

2. Babarskienė M.R., Vencloviėnė J., Lukšienė D., Šlapikienė B., Milvidaitė I., Šlapikas R. ir J. Janėnaitė, 2007. Kairiojo skilvelio vėlyvosios sistolinės disfunkcijos prognozavimas sergantiesiems ūminiu išeminiu sindromu ūminiu laikotarpiu. *Medicina*, 43 (5): 366–375. **(KARD 2)**

3. Bertašienė Z., Braždžionytė J., Žaliūnas R. ir A. Vainoras, 2004. Moterų išeminė širdies liga: skilvelių repoliarizavimosi rodmenų prognozinė vertė. *Medicina*, 40 tomas, Nr. 1, 54–63. **(KARD 3)**

4. Chan P.S., Nallamothu B. K., Gurm H.S., Hayward R. and S. Vijan, 2007. Incremental Benefit and Cost – Effectiveness of High – Dose Statin Therapy in High – Risk Patients With Coronary Artery Disease. *Circulation*, 115:2398–2409. **(CARD 1)**

5. Kalėdienė D. ir V. Karosienė, 2000. Komunikacinių gsbėjimų testavimas (praktinis aspektas). *Žmogus ir žodis*, T2, Nr 3 : 55–60. **(KALB 3)**

6. Kovaitė M., Petrulionienė Ž., Rylškytė L., Badarienė J., Čypienė A., Dzenkevičiūtė V. ir A. Laucevičius, 2007. Arterijų sienelės rodiklių ryšys su širdies ir kraujagyslių ligų rizikos veiksniais bei širdies ir kraujagyslių ligų rizika remiantis SCORE vertinimo sistema. *Medicina*, 43 (7):529–541. **(KARD 1)**

7. Marcinkevičienė R., 2002. Palyginamieji tekstynai – šaltinis tarptautinių žodžių vartosenai tirti. *Kalbotyra*, 51 (3):81–92. **(KALB 1)**

8. Perrino C., Schroder J.N., Lima B., Villamizar N., Nienaber J.J., Milano C.A. and S.V. Naga Prasad, 2007. Dynamic Regulation of Phosphoinositide 3 –Kinase Activity and Adrenergic Receptor Trafficking in End-Stage Human Heart Failure. *Circulation*, 116:2571–2579 **(CARD 2)**

9. Rykliėnė A., 2001. Lietuvių kalba internete: automatiškai kartojami elektroninio laiško elementai. *Lituanistica*, 2 (46):76–93. **(KALB 2)**

10. Saliėnė V. ir L. Vilkiėnė, 2006. Lietuvių kalba, gimtoji ir valstybinė, vidurinėje mokykloje: situacijos analizė. *Žmogus ir žodis*, T8, Nr 3: 74 – 80. **(KALB 4)**

11. Webb S, 2007. The Effects of Repetition on Vocabulary Knowledge. *Applied Linguistics*, 28 (1):46–65. **(LING 1)**

**HEDGING IN LITHUANIAN AND ENGLISH RESEARCH ARTICLES:
A CROSS – DISCIPLINARY AND CROSS – LINGUISTIC STUDY OF LEXICAL HEDGES**

Jolanta Šinkūnienė

Summary

Hedging is a linguistic strategy frequently employed in scientific writing to diminish the author's commitment to the accompanying proposition and to mitigate claims, thus presenting a proposition as a possibility or probability rather than a fact. This article describes the results of a pilot study on the frequency and variety of hedging devices in Lithuanian and English research articles in two different disciplines (linguistics and medicine). The study is limited to lexical hedges only. The results of a cross – disciplinary study demonstrate that in the field of medicine, researchers tend to hedge less and hence are much more determined in their claims than linguists in both languages. The cross – linguistic study shows that English speaking researchers seem to use significantly more hedging devices than their Lithuanian speaking colleagues in both disciplines. The variety of hedges used in English was also wider than in Lithuanian. Most frequently used hedges in both languages in linguistic articles were adverbs, whereas in medical articles it was modal verbs.

Īteikta 2008 metų gegužės 09 d.